

En pdf-artikel fra www.salmer.dk

Hymnologisk forankring af håb mod klimaangst

Af Dorte Dideriksen

Publiceret i september 2022

salmer.dk

Hymnologisk forankring af håb mod klimaangst

Af Cand. Theol., Master i sjælesorg og Master i teologisk litteratur, Dorte Dideriksen, sognepræst i Jørlunde Ulla Morre Bidstrup, uddannelsesleder ved FUV og ph.d.

Indledning

I Salmerne i Det Gamle Testamente finder vi både individuelle og kollektive salmer, hvilket betyder at der både er brugssalmer, der giver mulighed for egen refleksion i salmebønnens personlige henvendelse til Gud og salmer der er skrevet til den fælles henvendelse, som sker i gudstjenesten.

Dette spænd mellem det individuelle og kollektive skaber et mulighedsrum og med dette udgangspunkt skal nærværende præsentation af en hymnologisk forankring af håb, ses. Derfor er de seks salmer af Janne Mark som gennemgås, klassificeret som henholdsvis individuel og kollektiv.

Mulighedsrummet forbindes teoretisk til begrebet resonans, som kendes fra sociolog Hartmut Rosa. Der trækkes linjer til Peter Bastians bog ”Altid allerede elsket”, som har været inspirationsgrundlag fra Janne Marks salme ”Altid allerede elsket”. Det resonante udfoldes teologisk igennem Niels Henrik Gregersens bidrag til ”Mangefoldet tro og sjælesorg”, hvor han skriver om ”Det resonante selv: Naturen som resonansfære” og nævner Janne Marks ”Verden er en salme” som eksempel på en resonant salme.¹

Hartmut Rosas sociologiske arbejde med begrebet resonans er blevet oversat til dansk af Peter Tudvad og Rosa holder sig da heller ikke tilbage for også at beskæftige sig med resonans i en religiøs kontekst. Rosa beskriver hele spektret, hvorved vi etablerer vores relationer til verden. Resonans kan således ses som en

¹ Niels Henrik Gregersen anfører naturen som resonanskilde, hvor naturen besynges som det skaberværk, Guds tilstedeværelse lyder ud af og som vi skal svinge sammen med for at blive hele mennesker. Han giver eksemplet fra Hans Anker Jørgensens salme ”Gud ånder i kornet” (nr. 867 i 100 salmer)

udvidelse af relation, hvor han viser den moderne verdens kriser på et individuelt og kollektivt plan.

Niels Henrik Gregersen har arbejdet med Rosas teori og skrevet om, hvordan mennesker som sammensatte komplekse konstant interagerer og er forbundet med hinanden, verden og Gud – og hvordan forståelsen heraf har afgørende betydning for tilgangen til tro, til møder mellem mennesker, til samtaler og særligt til sjælesorg.

Hymnologien

Det fællesskab som opstår i og omkring kirken er igennem generationer blevet båret af sang. Vi har en rig og dyb sangskat og en salmebog med 791 salmer, men der skrives mange nye og aktuelle salmer om den tid, vi lever i. Ad den vej hjælpes kirken til at forny sig sprogligt i den forpligtigelse der ligger i at værne om Guds skaberværk og mennesket i det. Kirken har en evne til at tale om håb, fordi den takket være de bibelske tekster kan forankre håbet i det fjerne og ikke i det skræmmende nære.²

I denne undersøgelse af, hvordan håbet forankres hymnologisk, skal vi se nærmere på salmedigter Janne Mark, som slår en nordisk tone an. Hun er ikke præst, men kirkemusiker og både digter og komponist og hendes tekster repræsenterer henholdsvis den dybe, personlige og individuelle salmebøn og en fællesskabssøgende og fællesskabsdefinerende moderne og samtidsbevidst salme.

² En af de vigtige miljø- og klimabevidste salmedigtere, som det er værd at nævne, er Hans Anker Jørgensen som har seks salmer i salmebogen, otte salmer i 100 salmer og to salmer i Kirkesangbogen. Hans Anker Jørgensen er en flittig salmeskribent og kendskabet til hans salmer rækker langt ud over salmebogen, fordi han er kommet rundt i landets præstegårde og sognehuse og har præsenteret folk for sine salmer.

Et hus at komme til (kollektiv)

Et hus at komme til,
velkommen her du være vil.
Bygget af sten, af ånd og krop,
rejser sig op,
solid, urokkelig,
et hus du trygt kan høre hjemme i.

2. Et hus at komme til,
velkommen her du være vil.
Et hus hvor kærlighedens bud
folder sig ud,
hvor mismod mødes af
Guds løfte om at bære dig hver dag.

3. Et hus at komme til,
velkommen her du være vil.
Et hus for den, der søger trøst –
de, der af lyst
har åbnet døren ind
hvor de før gik forbi på vejen hjem.

4. Et hus at komme til,
selvom du måske ikke vil
eller har brug for det du tar
med dig herfra.
Du altid hilses vil
hvis du en anden gang søger hertil.

5. Et hus at komme til,
bli' her så længe som du vil.
Græd dine tårer ud hos Gud,
han rækker ud
hvor håbløsheden gror
og planter troens frø dybt i din jord.

6. Et hus at komme til,
velkommen her du være vil.
Et hus hvor kærlighedens lov
står over den
som vi har selv bestemt
og sat så højt at næsten nær blir' glemt.

7. Et hus, et helligt sted
kirken vi stadig regner med
når livet rammer os for hårdt,
når alt blir' sort
vi gerne favnes vil
da er det kirkens hus vi kommer til

Niels Henrik Gregersen skriver i et afsnit om grunde til teologisk naturangst at der ikke er tale om et enten-eller. Erkendelsen af, at der er noget, man ikke kan løbe fra giver samtidig plads for en ny placering af én selv i forhold til de begrænsninger, der er givet med ens væsen og med de forpligtende relationer, man står i. Gregersen skriver om, hvordan vores livs underskudserfaringer er flettet sammen med trangen til at komme ind i overskuddets livsformer igen. Den, der lever med skyld, lever med ønsket om at blive andet og mere end en tilgivet skyldner. Muligheden for en ny indstilling til det uoprettelige – og muligheden for et nyt fællesskab handler ikke om, at man i tilgivelsen kommer tilbage til et punkt nul, men at man får noget andet og mere i til-gift.³

Marks salme ”Et hus at komme til” er en kollektiv salme som peger ind på fællesskabet (krop) i gudstjenesten, der rejser sig i fællessangen som til-gift og mulighed. Salmen tager sit afsæt i mursten og fundament ”et hus” og ”kirkens hus” i en favnende velkomst som henvender sig til alle, om man vil eller ej. Det er herfra at kærlighedsbudet lyder og som en trøst mod (klima)angst beskrives der i strofe 5, hvor håbløsheden gror, der plantes troens frø i din jorden, idet håbet genplantes som et trostræ i det enkelte menneske.

Salmen præsenterer en kompleksitet, idet kærlighedens lov står over den, som vi selv har bestemt (strofe 6), hvor vi glemmer vores næste og derfor er nødsaget til at gå tilbage til ”huset” for at genhøre kærlighedens lov.

³ Gregersen s. 250

Det første forårstegn i Norden (kollektiv)

De første forårstegn i Norden
erantis, vintergæk på vej lille men sej,
se forårsblomster dækker jorden.
Et under vi kan stole på,
alt får liv igen.
Et løfte til at leve på,
alt får liv igen.

2. I klasser og i vindueskarme
se, karsekræfter spirer, gror.
Sol - se mod Nord
vi længes efter forårsvarme.
Et under vi kan stole på,
alt får liv igen.
Et løfte til at leve på,
alt får liv igen.

2. Snart dækker konfirmander borde,
snart sir' de ja til dåb og tro,
et sted at stå
når de skal være voksne, store.
Et under vi kan stole på,
alt får liv igen.
Et løfte til at leve på,
alt får liv igen.

4. April og påske hører sammen
klær os og alt i håbets grøn.
Takker igen for
lyset, livet med hinanden.
Et under vi kan stole på,
alt får liv igen.
Et løfte til at leve på,
alt får liv igen.

Niels Henrik Gregersen skriver, at det resonante selv måske er en nutidig version af den europæiske naturtradition, der samtidig bygger på forståelsen af menneskets plads i økologiske kredsløb, der omfatter mere end mennesket alene. Det særligt nutidige er i så fald bevidstheden om, at økologiske systemer aldrig står i stampe men altid er i bevægelse, og at det ikke er naturen alene, men interaktionen mellem menneske og natur – og mellem menneske og menneske – der danner de verdensåbnende resonanserfaringer, som vi lever af og på.⁴

Salmen forbinder natur og håb, idet forårsblomsterne i sig selv er et under vi kan stole på - alt får liv igen - et løfte til at leve på - alt får liv igen (omkvæd). Her kan man hvile og finde fred for sin uro og fra forårets blomster kobles der til påskebudskabet, som klær os og alt i håbets grøn. (strofe 4) Det er således ikke kun naturen, men bevægelsen og sammenhængen med årstid og kirketid – forår og påske, som vi lever af og på.

Salmen nævner også konfirmandfejringen, og Janne Mark, som er kirkesanger i Brorsonkirken, har igennem flere år arbejdet med, at konfirmanderne igennem undervisningsforløbet har skullet skrive en salme, som er blevet sunget ved konfirmationshandlingen. Denne salme har Mark dog skrevet, før hun begyndte at skrive salmer sammen med konfirmanderne.

Altid allerede elsket (individue)

En lysflod løber ud mod horisonten,
et flettet bånd af skygger, lys og mørke,
en glitrende vision:
Læg kun ud på dybet –
her er du altid allerede ventet.

2 En retning, der forbinder sig til huse
af gæstfrihed og håbefuldt forventning,
som handling på dit ord:
Intet er at frygte –
enhver er altid allerede ønsket.

⁴ Gregersen, s. 266

3 En ring af lys i glober rundt i verden,
et lyshav, der vil række ud til andre,
som du har rakt dig selv
til alt liv på jorden,
hvor vi er altid allerede elsket.

(Titel efter 'Altid allerede elsket' af Peter Bastian)

Hartmut Rosa er bevidst om faren ved at forstå resonanserfaring som noget altid rosenrødt og rart. Resonans kan rigtigt nok blive til som erfaringer af samklang og harmoni (Konsonans), men også erfaringer af modsigelse og meningsløshed (Dissonans) kan vække en dybere sans for resonans. Det sker, hvis en oplevet negativitet forstås som omkranset af dybere relationer, der varer ved, selvom alting ikke går godt og glat (Rosa 2016, 317). Ifølge Rosa er det modsatte af resonans ikke dissonans, men følelsen af fremmedgjorthed, der gør mennesket radikalt ensomt.

Titlen på Marks salme er i sig selv et kristent grundudsagn, som giver mod til at være i livet med alt hvad det indebærer og at man aldrig er helt alene: En ring af lys i glober rundt i verden (strofe 3). Der er ikke tale om lydbølger, men om lysfloder, lyshav og lys i glober som går i forbindelse og rækker ud til andre, hvormed lyset får stemning af en resonant lydbølge. I første strofe er der dissonans i lyset – skygge og mørke.

Altid allerede elsket er en titel Mark har fra Peter Bastian og i strofe 3 beskrives ophøret af følelsen af fremmedgjorthed ved at Gud har rakt sig selv (i Kristus) hvorved den radikale ensomhed ophæves – vi er altid allerede elsket.

Syng for alverdens urolige hjerter (kollektiv)

Syng for alverdens urolige hjerter
syng, så de falder til ro
syng kærligt om at forsoning er heling,
syng om at miste og få.
Lad et mærke stå,
læg et spor ud at gå
skaber, syng Jorden til ro,
din sang for alverdens urolige hjerter
lyder i alt lige nu.

2. Syng for alverdens urolige hjerter,
fyld dem med glæde og tro
syng frem erindring om livsmod og lindring,
hvor kun bekymring vil gro.
Lad et mærke stå,
læg et spor ud at gå
menneskekender og ven
sæt håb i alverdens urolige hjerter,
lys over vejene hjem.

3. Syng for alverdens urolige hjerter,
hvor angst og smerte har magt
syng, råb, forkynd at din fred også er der,
ingen er glemt, ingen tabt.
Lad et mærke stå,
læg et spor ud at gå evigt,
for altid er du på vej til alverdens urolige hjerter
med din velsignede ro.

Rosa skriver i et afsnit om den vertikale akse af resonans, hvordan naturens stemme er en moderne opfindelse, idet den foregiver at menneskets og naturens stemme kan adskilles og tale hvert sin sprog og at den moderne ide om at man skal lytte til naturen for at finde sig selv er et paradoks. (Rosa 2016, 270)

Det er dette paradoks der ligger nedenunder sangen som henholdsvis menneskets og naturens stemme. At synge så man falder til ro, vækker et naturligt billede af barnet i moderens favn, men når sangen begynder ”syng for alverden” er det på en gang en vertikal henvendelse til Gud om, at han skal synge for alverden og samtidig en opfordring til at menneskene synger for hinanden.

Denne dobbelthed i henvendelsen går igennem alle tre strofer. Den første strofe er et opmærksomheds spor, idet den kærlige sang om forsoning og heling er en Kristuserindring. Den anden strofe er et erindrings spor, om det at finde lindring og den sidste strofe er et forkyndelsesspor som både skal råbes og synges ud, så smerten og angsten kan slippe sit tag, idet ”din fred” (den opstandne Kristus med åbne hænder og naglemærker) både viser og forkynder at ingen er glemt.

Det er i denne forkyndelse for alverdens urolige hjerter, at velsignelsen lægger sig som en ro. Syng for alverdens urolige hjerter kunne være for klimaflygtninge eller for klimaangste. Salmen lyder som en opfordring til den enkelte om at synge, idet sangen er forbindelsespunkt til alverdens urolige hjerter og salmen munder ud i velsignelsens ro i strofe tre, hvorved angsten og smertens magt brydes.

Elsket favnet, husket savnet (individuel)

Her kan du tænde et lys
mindes dem du stadig elsker
her kan du råbe dit råb
til dem som gjorde dig ondt
og vide du er elsket, favnet
okay med det som er
og vide du er husket, savnet
okay med det som var.

2. Her under kroner af lys
Bladforgylde formationer
ord om at at lade det gå
som aldrig falder til ro
det brudte og det tabte blir
til visdom at leve af
et nådelys i alt det skabte
skinner hver levet dag.

3. Her kan du tænde et lys
mindes dem du stadig elsker
her kan du råbe dit råb
mod det som stille forsvandt
og vide du er elsket, favnet
okay som den du er
og vide du er husket, savnet
okay med det som blir.

Treklangen mellem den enkelte, andre relationspersoner og Gud er udgangspunkt for sjælesorg og den ikke-menneskelige natur er nærmest fraværende i sjælesorgsteorier. I alment-psykologiske studier viser det sig, at der er en positiv sammenhæng mellem naturoplevelse og psykologisk velbefindende. Der terapeutisk virkning ligger altså ikke i den faktiske forbundethed med naturen, men opmærksomheden på den ikke-menneskelige naturs skønhed.⁵

Marks salme er en sjælesorgssalme, der italesætter en individuel bøn- eller meditationspraksis, hvor man tænder et lys. Salmen tager afsæt i du, hvor lyset repræsenterer Kristus. Her kan *du* råbe *dit* råb ud mod dem, der har gjort *dig* ondt, mod det som stille forsvinder - og stadig vide *dig* elsket som den *du* er og at *du* er okay med det som er, og som bliver. Strofe 2 skriver om et nådeslys i alt det skabte, hvilket vækker associationer til skabelsesberetningen og Johannesprologen, hvor skabelsen og Ordet forbindes poetisk i det tændte lys.

Pilgrim (individue)

Hvisker din vilje ske
i det åbne og fri
går i pilgrimmes spor
langs fjeld og fjord
himlen er sælsomt nær
alt synger jeg tror.

Niels Henrik Gregersen skriver, at grunden til, at pilgrimsvandring er kommet tilbage, måske også skyldes at naturen giver en fælles opmærksomhed, der løfter blikket ud over de snævrere problemer.⁶ For sangen Pilgrims vedkommende er inspirationen hentet fra en pilgrimsfærd til øen Iona i de Indre Hebrider i Skotland.

Gregersen anfører, at naturspiritualiteten ikke er en religionserstatning, for selvom naturoplevelsen bringer mennesket ud af deres selvcentrering, gøres mennesket til små dværge, der ikke er en del af fællesskabet og andet end et fnug i naturens store

⁵ Gregersen s. 248

⁶ Gregersen s. 246

spil. Det er troen på Gud som skaber, forløser og frisætter der rummer sansen for et levende fællesskab mellem Gud og mennesker på tværs af tid og rum.⁷

Marks salmen tager da også udgangspunkt i et grundforhold, idet første linje peger i retning af bønnefadervor ”din vilje ske”. Med dette udgangspunkt bevæger pilgrimmen sig ud i det fri. Sporet er allerede lagt, det er altså ikke et man selv skal sætte, men måske ligger der i sporet en tilegnelse, idet pilgrimmens bevægelse i landskabet langs fjeld og fjord fremkalder en opmærksomhed på himlens nærhed, hvor altet synger ”jeg tror”.

På den måde forholder pilgrimmen sig til den fortid, nutid og fremtid, der er lagt ind i sporet, ind i verden. Det begynder i et fadervor og slutter med en bekendelse som inddrager pilgrimsvandreren, hvor grundsætningen ”lad din vilje ske”, gør, at man i dette frie og ubrudte spor kan lægge sin angst, for Gud er der til at bære.

Det er Marks poetiske kombination af Guds vilje og friheden i naturen, der forankrer håbet i en resonant henvendelse gennem sang.

Litteratur:

Bastian, Peter: Ind i musikken, Gyldendal 1987

Bastian, Peter: Altid allerede elsket, Gyldendal 2017

Mark, Janne: Salmer fra broen, Kirkefondet 2013

Mark, Janne: Pilgrim, Eksistensen 2018

Mark, Janne: Kontinent, Eksistensen 2020

Gregersen, Niels Henrik i: Mangefoldet tro og sjælesorg - Det resonante selv: Naturen som resonanssfære, Eksistensen Akademisk 2019

Rosa, Hartmut: Resonance, Suhrkamp Verlag, Berlin 2016

⁷ Gregersen s. 252